

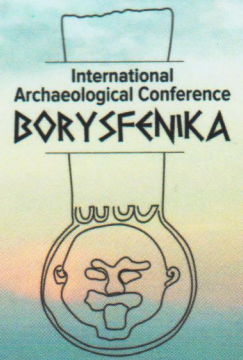

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
Миколаївська обласна організація

НІАЗ «ОЛЬВІЯ»

МАТЕРІАЛИ
ПІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

пам'яті В.В. Крутілова

"БОРИСФЕНІКА.
Археологічні дослідження острова Березань
у контексті європейської історії"

м.Миколаїв • 2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
Миколаївська обласна організація
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ОЛЬВІЯ»**

**БОРИСФЕНІКА II:
пам'яті В.В. Крутілова**

**(АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
ОСТРОВА БЕРЕЗАНЬ У КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ)**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

5-6 травня 2021 р.

Миколаїв
2021

УДК 902/904+908+929+93+94
ББК 63
Б-82

Рекомендовано до друку рішенням правління Миколаївської обласної організації Національної спілки краєзнавців України (протокол № 1 від 30 квітня 2021 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГАВРИЛЮК Н.О. (доктор історичних наук, старший науковий співробітник), ГОСПОДАРЕНКО О.В. (кандидат історичних наук, доцент), ДОБРОЛЮБСЬКИЙ А.О. (доктор історичних наук, професор), КУЗОВКОВ В.В. (кандидат історичних наук, доцент), МОЛЕВ Є.О. (доктор історичних наук, професор), НОВІЧЕНКОВА М.В. (кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник), СМИРНОВ І.О. (кандидат історичних наук, доцент), ТРИГУБ О.П. (доктор історичних наук, професор), ЧЕРКАС Б.В. (доктор історичних наук, провідний співробітник НАН України), ЧЕРНЯВСЬКИЙ В.В. (кандидат історичних наук)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК: СМИРНОВ О.І.

Б-82 Борисфеніка II: пам'яті В.В. Крутілова (археологічні дослідження острова Березань у контексті європейської історії), 5-6 травня 2021 р. Миколаїв: НДЦ «Лукомор'є», 2021. 124 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень учасників Міжнародної наукової конференції **«Борисфеніка II»:** пам'яті В.В. Крутілова. Публікації присвячені актуальним питанням археології, історії, етнології та історіографії.

Для археологів, істориків, краєзнавців, вчителів, викладачів і студентів, а також для тих, хто цікавиться історією.

Матеріали подаються мовою оригіналу. Відповідальність за подану інформацію несуть автори.

портрет адмірала Хюсю Тенгюз видав у своєму альбомі, перша частина якого побачила світ у 1918 р., а друга – у перші роки Турецької республіки (1920-ті роки). Твори цього альбому митець писав у 1911-1912 роках. Альбом зберігається у Стамбульському морському музеї (на Бешикташі – інший морський район Стамбула на європейському березі Босфора). Даний твір відноситься до класичних морських портретів (Başaran, 2009).

У результаті вивчення матеріалу формулюються наступні висновки.

Джезаїрли Хасан Паша перед березанськими подіями багато воював з флотом Російської імперії, а одного разу навіть переміг його (на Лемносі). Тому не дивно, що на Березань та до Очакова відправили саме цього адмірала.

Виявлені як загиблі у результаті штурму Березані 1788 р. турецькі військові (за археологічними джерелами), так і полонені османці.

Біографічний твір «Газават-і Газі Хасан Паша», написаний за життя адмірала одним з османських вчених Чакері-і Ємені, може стати інформативним джерелом з османської історії Півдня України, зокрема з історії здобуття Березані.

Для турецької історіографії характерне необ'єктивне проосманське зображення подій, яке, напевне, походить з османських джерел. Але загальну поразку Османської імперії на Півдні України турецькі історики визнають.

Незважаючи на те, що за російською та українською історіографією Джезаїрли Хасан Паша майже завжди програвав військам і флотам Російської імперії, у складі яких були українські козаки, у Туреччині він вважався при житті та нині великим героєм, а його поразки часто називаються перемогами.

СВИНЦЕВА СЕРЕЖКА З ОЛЬВІЇ

Ірина Вітрик

Музей історичних коштовностей України – філіал Національного музею історії України
старший науковий співробітник
Україна, 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
e-mail: vitryk5678@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0851-3850>

У 2020 р. в Ольвії на схилі, що веде до нижнього міста, після дощу було випадково знайдено металеву сережку, яка відтворювала форму досить поширеного типу в античному світі сережок з витими дужками та закінченнями у вигляді голівок тварин, переважно лев'ячих. Більшість подібних сережок IV ст. до н.е. була виготовлена із золота, хоча інколи зустрічаються прикраси зі срібла або ж з використанням бронзових дужок, які були плаковані золотом. Вважається, що процес виробництва таких сережок був уніфікований і максимально спрощений. Технологія їх виготовлення добре відома. Вона полягала у поступовому поєднанні елементів предмету, що робилися окремо. Так, половинки голівок тварин були тиснені на спеціальних матрицях з подальшою проробкою деталей і спаюванням половинок. Потім робилася манжета і, в останню чергу, дужка з перевитих трубочок-дротинок. Даний тип прикрас побутовав з IV до II ст. до н.е.

Рис. 1. Свинцева сережка з Ольвії

Хоча знайдена в Ольвії сережку можна віднести до цього типу прикрас, вона має деякі суттєві відмінності. По-перше, сережка виготовлена зі свинцю (відповідно до протоколу елементарного складу вміст цього металу складає 98,26%). По-друге, вона мала простіший спосіб виробництва: була відлита у двостулковій формі, на що вказують сліди затікання металу по межі стику половинок форми. З Ольвії походять декілька ливарних форм для кільцеподібних сережок з голівками лева або рисі на кінцях, а також декілька золотих сережок з лев'ячими головами.

Вивченням цієї категорії ольвійських знахідок займалася А.І. Фурманська, у публікації 1958 р. якої подаються описи двох форм, що найбільше відповідають зовнішньому вигляду даної сережки. А саме: 1) половина ливарної форми № 4623 з розкопок 1920 р., в якій відливали сережки у вигляді видовжених голів тварин на круглому в перетині стрижні, частина голови тварини і стрижня орнаментована рельєфними рубчиками; 2) половина ливарної форми № 5214 з розкопок 1928 р. – сережка закінчується невеликою кінською (?) голівкою, око передано рельєфною крапкою, вухо – незакінченою вісімкою, грива – рельєфними лініями, а протилежний кінець – овальної форми невеликою намистиною.

Також у 50-х рр. ХХ ст. був зроблений спектральний аналіз однієї з ливарних форм для подібних сережок і визначено, що вироби виготовлялися і з більш дешевого металу, з великим вмістом олова та свинцю, з чого робиться висновок про олов'яні відливки предметів. В усіх ливарних формах відливали сережки одного типу у вигляді рельєфних голів тварин на тонкому, круглому в перетині стрижні, орнаментованому рельєфними рубчиками, що імітують перевитий дріт. А.І. Фурманська висловила думку, що сережки з недорогоцінного металу такого ж стилю у тій же техніці, які відливалися в одних і тих же формах, призначалися для широких верст населення міста і були дешевими та простими. Дослідниця підтримала припущення Б.В. Фармаковського щодо апотропеїчного значення подібних прикрас і датувала їх II ст. до н.е. Ливарні форми для виготовлення сережок із закінченням у вигляді голівок тварин знаходили в Ольвії і в наступні роки під час археологічних розкопок.

Далі наводимо більш детальний опис випадкової знахідки 2020 р. загальною довжиною 31 мм (рис. 1)¹. Одразу треба зазначити, що зображення на кожній з сторін не симетричні, мають незначні пошкодження, які не впли-

¹ Фото Валерії Вітрик, комп'ютерна обробка Юрія Білана.

вають на загальну характеристику предмету. Складається враження, що оздоблення правої сторони трохи «зїхало» вниз. Голова тварини має витягнуту морду (кінську – ?), довгасте око, у нижній частині є заглиблення-приймальник для дужки.

Широка манжета обмежена двома рельєфними, практично паралельними, лініями з кожного краю. На площині манжети розміщено «S»-подібний рельєф, більш виразний з лівого боку. Дужку з кожної сторони прикрашають сім опуклих рубчиків, які імітують витий дріт, ширина закінчення 2 мм. Приблизно на середині дужка згорнута у кільце неправильної форми, а кінець заходить на правий бік дужки.

Якщо розглядати вирізані негативи сережок на половинках ливарних форм, то на відбитках видно, що дужка відходить від голови і манжети майже під прямим кутом. Тобто після відливки прикрасу мали доробляти, уточнюючи деталі, а вже потім надавали дужці округлу форму, при цьому дорогі метали чи свинець досить пластичні та потребують лише додаткової механічної обробки.

Так само і на свинцевій сережці одразу після манжети є кут переходу на дужку. Після візуального обстеження складається враження про більш пізню деформацію предмету. Проте, найбільш вірогідним є припущення, що у процесі виготовлення надати дужці правильну округлу форму не вдалося, а можливо майстер і не мав на меті вдосконалювати прикрасу. На це можуть вказувати також сліди затікання по швах, які не були прибрані після лиття.

Виходячи з вищенаведеного та з товщини закінчення дужки навряд чи дана сережка призначалася для повсякденного носіння у вухах. На нашу думку, слушними є дві версії використання таких предметів: суто утилітарна та культова. Свинцева відливка могла бути пробним екземпляром виробу для оцінювання можливостей нової ливарної форми, що давало розуміння недоліків і можливості їх усунення перед масовим виготовленням речей. Або ж вона використовувалася в якості замітника дорогої жертви на честь якогось з божеств.

На жаль, через надзвичайно малу кількість подібних артефактів, як і свинцевих прикрас загалом, поки немає можливості точно встановити, для чого використовувалися такі предмети. Припущення про дешевий і доступний для більшості населення міста тип сережок є сумнівним, у такому разі вони мали б бути масовим археологічним матеріалом в Ольвії, адже відомо, що свинець легко плавиться при низьких температурах, чудово зберігається та майже не піддається руйнівним впливам зовнішнього середовища.